

р. У цей час художник сильно хворів. Зайчення посилюлося у будинку Дюрера, а потім стало моделлю: насторожений, готовий у будь-який момент зірватися з місця.

Акварельний малюнок пухнастого звірка, на перший погляд, сприймається як ілюстрація до підручника зоології. Але більш уважне споглядання картини показує, що в очах тварини відображається віконна решітка, що означає безвихідь. Роботи А. Дюрера взагалі вражають детальною точністю, реальною передачею настрою та внутрішньої напруженості.

Повертаючись до характеристики скульптури Нюрнберзького зайця, можна зазначити, що на думку багатьох, це данина популярності образу зайчика зі знаменитої дюрерівської роботи. Інші цінителі вважають це пародією на забавну розтиражовану „Молодого польового зайця“ Дюрера. Треті пов'язують образ зайця у виконанні Юргена Герца з темою боротьби за екологію, темою загроз глобалізації і т.п.

Словом, як і потрібну артефакту епохи постмодерну, у нього скільки тлумачень, стільки глядачів.

Нам імпонує третя точка зору, бо сучасні масштаби екологічних змін створюють реальну загрозу для життя людей. Екологічна криза вимагає інтенсивного виховання підростаючого покоління і населення загалом.

Екологічне виховання повинно бути спрямованим на розвиток екологічної культури особистості і передбачати формування умінь аналізувати явища природи та бережно ставитися до неї, як середовища свого існування. Людина повинна бути зацікавленою у збереженні цілісності природи, її чистоти, гармонії, розумно взаємодії з нею.

Від рівня екологічної вихованості і культури залежить питання виживання людства, чи зможе людина залишитися на нашій планеті, чи її чекає вимирання або деградація з наступною мутацією. На такі думки можна спрямувати учнів та дорослих, розглядаючи зображення відомої скульптури Ю. Герца „Заєць“, як вчителям, вихователям так і спеціалістам, чия професійна діяльність пов'язана з екологією та пропагандою ідей бережного ставлення до навколишнього середовища.

Саме так про цю скульптуру розповіла нам гід у Німеччині під час екскурсійної поїздки країною.

ЕКОЛОГІЧНА СТЕЖИНА «СИНІВСЬКА» (СУМСЬКА ОБЛАСТЬ)

*Суряднова В.П., Карпенко К.К., Мельник В.С.
Сумський державний педагогічний університет ім. А.С.Макаренка*

Природа потребує нашої уваги, пошани, щирого ставлення до неї. Новою формою і методом екологічної освіти та природоохоронного виховання є організація екологічних стежок. Така форма роботи є досить ефективною, оскільки передбачає безпосереднє спілкування з дикою природою свого краю. В Україні найчастіше прокладаються навчально-учбові, учбово-пізнавальні та загальноосвітні екологічні стежини. Основне їх призначення визначається такими напрямками як оздоровлення, просвіта, навчання та виховання. Екологічну освіту підростаючого покоління, виховання в дітей дбайливого ставлення до природи, її різноманітності й багатства, формування природозгідної поведінки в значній мірі можна реалізувати шляхом організації й використання екологічної стежини в своїй місцевості. Крім того, екологічні стежини допомагають привернути увагу місцевих органів влади до необхідності співпраці з закладами освіти в природоохоронній роботі. Особливо важливого значення в справі екологічної освіти

ти та природоохоронного виховання учнів загальноосвітніх шкіл набуває організація екологічної стежини в умовах дуже високого рівня господарського освоєння території, коли залишки природної рослинності складають незначну частку за площею й здебільшого перебувають в депресивному стані від надмірного пасовищного або рекреаційного навантаження, а найбільш стійкі лісові екосистеми знаходяться на значній віддалі від школи. Така ситуація утрудняє, а то й унеможливує проведення багатьох форм роботи з біології, зокрема екскурсій, вимагає пошуку й використання ефективних в цих умовах форм реалізації краєзнавчого принципу навчання, екологічної освіти та виховання учнів. У даному повідомленні ми ділимося досвідом створення екологічної стежини «Синівська» в Липоводолинському районі Сумської області.

За фізико-географічним районуванням України Липоводолинський район Сумської області входить до складу Північної Полтавської області Лівобережно-Дніпровської провінції лісостепової зони [1], за ландшафтним районуванням Сумського Придніпров'я – до Псельсько-Хорольського району Роменсько-Конотопського округу Лівобережно-Дніпровської лісостепової провінції [6]. Його територія являє собою положисто-хвилясту розчленовану лесову рівнину, яка пересікається долинами малих річок Хорол і Грунь (у верхній і середній частині течії), що є правими притоками Псла, відзначається домінуванням у ґрунтовому покриві типових малогумусних чорноземів [1, 6, 8], що є свідченням панування у минулому на цих рівнинних просторах лучних степів. Природна зональна рослинність (лучні степи та нагірні діброви) практично не збереглася. Сільськогосподарські угіддя в районі нині займають понад 70% території, у тому числі 63% припадає на рілля. При дуже незначній частці природних кормових угідь і інтенсивному розвитку тваринництва [1,8] луки та нерозорані фрагменти степу зазнали руйнацького впливу й майже всі перебувають у депресивному стані. У той же час до 2006 року природно-заповідний фонд району був представлений лише чотирма пам'ятками природи на загальній площі 0,04 га, хоча на той час уже була опублікована деяка інформація про збережені на території району, зокрема в басейні р. Грунь поблизу с. Синівка, невеликі ділянки лучного степу угруповань ковили волосистої [2, 3]. Така ж ситуація склалась і на земельних угіддях Синівської сільської ради, розташованих у долині р. Грунь. 78,98% їх території нині займають орні землі. 693,69 га лук і степових залишків у долині річки використовуються як сінокоси та пасовища. Деревна рослинність (360 га) представлена лісосмугами, іншими штучними насадженнями дерев і чагарників, прирусловими біловербниками, чагарниковими вербниками, проте діброви поблизу немає. Виходячи із викладеного вище, нами було прийняте рішення про розробку екологічної стежини «Синівська» навчально-виховного призначення для оптимізації навчального процесу з біології в загальноосвітній школі, екологічної освіти, природоохоронного виховання та для залучення учнівської молоді до практичної природоохоронної діяльності.

Організація екологічної стежини «Синівська» розпочата нами в червні 2011 р. Органами місцевої та районної влади був виданий спеціальний дозвіл на створення екологічної стежини та використання її Синівською ЗОШ у навчальній, виховній і природоохоронній роботі вчителів біології, природознавства та географії з учнями. Підготовлений нами проект стежини включає паспорт і карту місцевості (масштаб 1 : 10000), на якій показаний маршрут проведення екскурсій протяжністю 2,5 км, де виділено 5 зупинок.

Екологічна стежина пролягає через долину р. Грунь, включає ділянку лучного степу на правому корінному березі, лучні, водні екосистеми,

прируслові біловербники, чагарникові вербники, а також парк біля школи.

Починається стежина біля школи. Перша зупинка – «Парк». Тут увага учнів передусім звертається на куртину листяних дерев із дуба звичайного, липи серцелистої, клена гостролистого, що являють собою головні лісоутворюючі породи дібров – зонального типу рослинності Лісостепу. Згідно розробленого нами в 2010–2011 рр. проекту реконструкції парку на цю ділянку висаджуються екземпляри типових для дібров чагарників (ліщина, бруслина європейська та бородавчаста, свидина кров'яна) і трав'янистих рослин із числа домінуючих у дібровах видів (яглиця звичайна, зірочник ланцетовидний, осока волосиста, копитняк європейський) та весняних ефемероїдів (проліска сибірська, ряст ущільнений, анемона жовтецева тощо). До зростаючих на більшій частині території парку дерев верби білої, тополі чорної, берези повислої, сосни звичайної підсаджуються види деревних рослин різного географічного походження, з високими декоративним властивостями, цікаві в пізнавальному плані (клен цукровий, ялина колюча, таволги японська, звіробіелиста, тріскун амурський і ін.). Щодо забезпечення садивним матеріалом деревних і трав'янистих рослин є домовленість із Ботанічним садом Сумського державного педагогічного університету ім. А.С. Макаренка.

Друга зупинка – «Степ». Тут учні знайомляться із збереженням лучним степом і притаманним йому багатим видовим біорізноманіттям. На території оголошеній в 2006 р. ботанічної пам'ятки природи «Синівська» (площею 3,5 га) знаходяться під охороною ковила волосиста, занесена до Червоної книги України, угруповання ковили волосистої (1,5 га), занесене до Зеленої книги України, шолудивник Кауфмана, занесений до Червоного списку Сумської області. У степу зростають характерні для нього рослини, зокрема лещиця волотиста, шавлії поникла, дібровна, кільчаста, різак звичайний, чебрець Маршаллів тощо [3], із грибів виявлені печериця степова, луговий опеньок, дощовик мішковидний, коноцибе тонкий, ентолома шовковиста, меланолеука приземлена [4]. Із тварин тут зустрічаються сліпак звичайний, занесений до Європейського Червоного списку, ящірка прудка, норичця звичайна, вівсянка садова, соловейко східний тощо, багато видів комах.

Третя зупинка – «Ставок», створений у безіменній правій притоці р. Грунь, з прилягаючими луками, біловербником, де учні дізнаються про характерних для цих біотопів водних і наземних рослин і тварин. У ставку водяться із риб окунь, лин, короп, плітка, карась сріблястий, в'юн, щука тощо, живе тритон звичайний і ін. На цій зупинці можна провести спостереження за тритоном звичайним, жабами озерною та гостромордою, ящіркою прудкою, вужем звичайним, багатьма видами комах, птахів. Тут можна побачити і комах, занесених до Червоної книги України (махаона, подалірія, жука-олена та ін.). Із птахів можна зустріти зозулю звичайну, горлицю звичайну, вільягу, вільшанку, вівсянку, синицю велику, коноплянку, дроздів чорного та чикотня, лелеку білого, чаплю сіру, крижня, чирянку велику, яструба великого тощо.

Четверта зупинка – «Джерело». Знаходиться вона у вершині балки (вище ставка). Тут учні відпочивають, смакують джерельну воду, вшановують цей дар природи, доглядають за джерелом.

П'ята зупинка – «Річка Грунь». Вона є останньою і знаходиться на зворотньому шляху маршруту. На цій зупинці учні отримують відомості про річку, оточуючі її луки, знайомляться з видовим різноманіттям рослин і тварин цих екосистем, виявляють чинники негативного впливу господарської діяльності людини на них, пропонують шляхи зменшення їх дії.

Література

1. Атлас Сумської області.– к. : Укргеодезкартографія, 1995.– 40 с.
2. Карпенко Е.К. Сообщество ковыля волосистого в Липоводолинском районе Сумской области / Е.К. Карпенко, С.В. Хурсенко // Материалы Сумской областной науч.-практ. конф. «Проблемы изучения рационального использования природных ресурсов Сумщины и их изучение в школе» (Сумы, 13–14 ноября 1990 г.). Часть 1.– Сумы, 1990.– С. 41–42.
3. Карпенко К.К. До питання збереження залишків степової рослинності в Лебединському районі на Сумщині / К.К. Карпенко, Н.Г. Закорко, О.С. Родінка, С.В. Хурсенко // Рідкісні та лікарські рослини Сумської області (ресурси, використання, охорона).– Суми, 1994.– С. 58–60.
4. Карпенко К.К. Макроміцети заповідних територій Сумської області / К.К. Карпенко.– Суми : ПП Вінниченко М.Д., 2009.– 356 с.
5. Книш М.П. Розуміючи – оберегай: тваринний світ Сумщини: навчально-методичний посібник / М.П. Книш, В.М. Грищенко.– Суми : Університетська книга, 2010.– 236 с.
6. Нешатаев Б.Н. Региональные природно-территориальные комплексы Сумского Приднепровья / Б.Н. Нешатаев, А.А. Корнус, В.П. Шульга // Екологія і раціональне природокористування: Наукові записки Сумського державного педагогічного університету ім. А.С. Макаренка, 2005.– С. 10–31.
7. Определитель высших растений Украины/ [Д.Н. Доброчаева, М.И. Котов, Ю.Н. Прокудин и др.].– К. : Наук. думка, 1987.– 548 с.
8. Сумська область: Географічний атлас: Моя мала батьківщина / Відп. ред. Т.В. Погурельська.– К. : ТОВ «Вид-во Мапа», 2006.– 20 с.

НАУКОВО-ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ ЯК СКЛАДОВОЇ МЕТОДИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ БІОЛОГІЇ

Суряднова В.П.

Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка

Педагогічна практика – важливий шлях у професійній підготовці вчителя, застосуванні одержаних методичних знань, умінь і навичок, що проводиться з учнями і направлений на навчання і виховання засобами предмета. Крім вироблення методичних умінь організувати навчальний процес педагогічна практика займає провідне місце у формуванні і закріпленні інтересу до педагогічної професії.

Успіх практики в значній мірі залежить від того, як студенти до неї підготовлені. В підготовці студентів до педагогічної практики сформувалась певна система. По-перше, на ведучій кафедрі створена програма практики для студентів 4-го та 5-го курсів із розділами – навчальна, виховна, методична робота. На спеціальному семінарі доводиться до відома студентів якими уміннями і навичками вони повинні оволодіти, чому навчитись. Більшість пунктів плану присвячені підготовці та проведенню уроків та інших форм навчання. Інші пункти взаємопов'язані і конкретизують позакласну та методичну роботу. В подальшому на установчій конференції студентів-практикантів знайомлять з виконанням завдань з педагогіки та психології. Із спеціальності студентів консультують із тем курсів, в межі викладання яких направляються студенти. Керівник практики у вузі заздалегідь домовляється з дирекцією шкіл щодо створення умов для проведення практики студентами.

Багаторічний досвід керівництва педагогічною практикою студентів з предмета дозволив вичленили деякі проблеми у її здійсненні. На навчальній педагогічній практиці особливу увагу приділяємо уроку як провідній